

УДК 330.3

РУМЯНЦЕВ О.С.,
аспірант кафедри політичної економії
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

ПРІОРИТЕТИ ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті розглядається засади формування економіко-екологічних пріоритетів у контексті сталого розвитку. Основна увага приділена альтернативним моделям екологізації вітчизняного виробництва в умовах глобалізації. Виокремлені регіональні напрями економіко-екологічного розвитку України.*

Ключові слова: економіко-екологічні пріоритети, сталий розвиток, інноваційний розвиток виробництва, суспільне виробництво

Румянцев А.С., аспирант кафедры политической экономики Киевского национального экономического университета имени Вадима Гетьмана

ПРИОРИТЕТЫ ЭКОНОМИКО-ЭКОЛОГИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ

***Аннотация.** В статье рассматриваются основы формирования экономико-экологических приоритетов в контексте устойчивого развития. Основное внимание уделено альтернативным моделям экологизации отечественного производства в условиях глобализации. Выделены региональные направления экономико-экологического развития Украины.*

Ключевые слова: экономико-экологические приоритеты, устойчивое развитие, инновационное развитие производства, общественное производство

Rumyantsev O.S., post-graduate student of the Department of Political Economy of Kyiv National Economic University, named after Vadim Getman

PRIORITIES OF ECONOMIC AND ECOLOGICAL DEVELOPMENT OF UKRAINE

***Abstract.** The article analyzes the principles of formation of economic-ecological priorities in the context of sustainable development. The main attention is paid to alternative models of domestic production ecologization in the conditions of globalization. The regional directions of economic and ecological development of Ukraine are singled out.*

Key words: economic and ecological priorities, sustainable development, innovative development of production, social production

Актуальність проблеми. Орієнтація на сучасні параметри економіко-екологічного розвитку промислово розвинутих країн та використання можливостей їх застосування при розв'язанні нагальних господарських проблем у нашій країні є стратегічним напрямом зростання всіх сфер суспільного виробництва. Формування та впровадження економіко-екологічних пріоритетів виступає однією з основних ланок інноваційного розвитку та важливою складовою на шляху до сталого розвитку України.

Аналіз досліджень та публікацій. Найбільш визначальними та актуальними з даної теми дослідження є праці А.А. Чухно, В.В. Трофимова, Є.В. Хлобистова, Л.В. Дайнеко, О.М. Кулініч, М.М. Іжа, Н.О. Сімченко, С.Н. Бобилєва, Г.Г. Зейналова, Е. Барбієра, Е. Ванга. [1-7, 13-14]

Метою статті є дослідження передумов та особливостей становлення економіко-екологічних пріоритетів функціонування національного господарства в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. З набуттям незалежності наша держава визначила інноваційний вектор розвитку економіки як пріоритетний. Це пов'язано, насамперед, з тим, що наприкінці ХХ сторіччя Україна змінила напрямок свого соціально-економічного розвитку, стала на шлях радикальних соціально-економічних і політичних перетворень, перейшла до формування національної господарської системи. Дані процеси відбувалися в умовах тривалої кризи національного господарства і в період зміни технологічних епох. Внаслідок глибокого трансформаційного спаду значно збільшилось відставання України від провідних світових держав, і вона у все більшій мірі перетворюється на країну «третього світу».[1]

До останнього часу остаточно не сформувався передумови для переходу української економіки на нову постіндустріальну стадію розвитку (інноваційна економіка). Сьогодні в Україні ще існують відсталі від світових аналогів технології, техніка, швидкість удосконалення яких не витримує критики, а також їм притаманна структура формування ВВП, де питома вага належить промисловості та сільському господарству (в розвинених країнах - сектору високих технологій, інновацій та сфери послуг). В Україні спостерігається низький рівень поєднання інтелектуальних ресурсів з новітніми технологіями, що не тільки визначають перспективи господарського зростання, але і є показником рівня економічної незалежності і добробуту країни, її національного статусу. Таке поєднання у наш час є одним з найважливіших чинників, що визначають конкурентоспроможність національних економік у світовому господарстві.

На жаль, сьогодні у нашій державі основними двигунами зростання національного господарства виступають зорієнтовані на зовнішні ринки сектори промисловості, що пов'язані з переробкою первинної сировини. Це не відповідає загальносвітовим тенденціям формування економіко-екологічного постіндустріального суспільства, що супроводжується перебудовою економічних відносин, розширенням сфер господарювання, використанням альтернативних ресурсів, змінами в характері праці, переходом до нових технологій, посиленням інтеграційних процесів. Відповідно, такий стан речей, в свою чергу, здійснює негативний вплив на екологічні процеси в країні. Соціально-економічну модель розвитку України важко назвати ефективною. Вона характеризується низьким рівнем життя населення, незначним зростанням ВВП, низькою часткою високотехнологічного експорту, використанням застарілих виробничих технологій, значною часткою тіньового сектору економіки, і головне – застосуванням екологічно небезпечних технологій.

У якості однієї з основних складових економіко-екологічного розвитку України, безперечно, варто розглядати використання переваг новітніх екологічних технологій, спрямованих на екологізацію всієї системи вітчизняного виробництва. В міру розвитку науково-технічного прогресу екологічні проблеми набувають усе більш глобальний характер. Зрозуміло, розробники високих технологій не можуть обійти їх стороною. Йдеться як про створення екологічних форм виробництва, так і про технології, створювані безпосередньо для боротьби із забрудненням навколишнього середовища.

Як свідчить світовий досвід, одним із найбільш реальних шляхів вирішення суперечностей між економічним зростанням і збереженням та поліпшенням стану довкілля є орієнтація на економіко-екологічний збалансований розвиток. Екологізація всіх сфер людського життя, насамперед, супроводжується впровадженням екологічних інновацій. На сьогодні прийняття управлінських рішень керівниками відбувається з урахуванням новітніх досягнень в усіх сферах. Тому екологічні інновації відіграють пріоритетну роль в усіх сферах виробництва, насамперед в екологічно зорієнтованих.

Новітні екологічні технології дають змогу суто ринковими методами вирішувати зазначене протиріччя, оскільки капіталомісткі природоохоронні заходи, економічно недосконалі, а різноманітні заборони і санкції лише погіршують і без того скрутний фінансовий стан вітчизняних підприємств, звужують можливості реалізації наявних ринкових можливостей їх розвитку. Разом із тим, вітчизняна практика свідчить [4], що при низькій інноваційній активності підприємств частка новітніх екологічних технологій (на відміну від економічно розвинених країн [5]) є дуже незначною. Це пояснюється, зокрема, недосконалістю механізмів стимулювання екологічно орієнтованої інноваційної діяльності та екологічного споживання, високим комерційним ризиком.

Модель розвитку з використанням новітніх екологічних технологій, як варіант програмування розвитку нашої країни, вже більше 10 років намагаються обстоювати різні владні структури та політичні сили на рівні державного управління. Цей проект передбачає досягнення підвищених темпів економічного розвитку та зростання рівня життя населення при збереженні його демографічної динаміки. При цьому в нього закладене суттєве збільшення коефіцієнту корисної дії технологій та використання ресурсної бази країни. Останнє дає змогу значно скоротити ефекти негативних наслідків економічного росту, суттєво збільшити не тільки рівень, а й якість життя населення, значно скоротити існуючі ресурсні втрати, що традиційно веде лише до погіршення якості природного середовища. Поряд з цим треба відмітити, що забезпечення економічного зростання не створює достатніх можливостей для уникнення втрат виробничих потужностей і зниження якісних параметрів довкілля. Тому, на наш погляд, цей проект не задовольняє вимоги сталого розвитку. Сьогодні в економіці нашої держави існує економічна криза, що, зокрема, супроводжується збільшенням частини традиційних технологій і обладнання у більшості виробничих процесів. Разом із тим, зниження рівня модернізації та оновлення основних фондів призводить до зростання інтенсивності експлуатації природних ресурсів, кількості та ризику виникнення аварій і техногенних катастроф, що спричиняє поглиблення екологічної кризи. У даному контексті, формування економіко-екологічних пріоритетів та розробка виважених механізмів їх реалізації має стати одним із провідних завдань, вирішення якого сприятиме підняттю національного господарства до рівня світових стандартів.

Економіко-екологічні пріоритети сталого розвитку України на сучасному етапі полягають у переході від здійснення окремих і навіть комплексних природоохоронних заходів до розробки та реалізації концепції всебічного застосування новітніх екологічних технологій у суспільному виробництві та інших сферах діяльності. Саме у цьому полягає сутність взаємної обумовленості досягнутого рівня раціоналізації природокористування, якості навколишнього середовища, стану природно-ресурсного потенціалу, з однієї сторони, та перспектив розвитку економіки – з іншої. [6, ст.5] Досягнення цієї важливої мети неможливе без прискорення застосування новітніх технологій, екологізації інноваційної та інвестиційної політики, створення системи державного стимулювання ресурсозберігаючих і природоохоронних розробок, перегляду системи законодавчих актів та приведення їх у відповідність до вимог стратегії сталого розвитку і екологічної безпеки.

У межах новітніх екологічних технологій варто виділити декілька їх пріоритетних напрямів, використання яких у національному виробництві нівелює, або ж зведе до мінімуму шкідливий вплив економічного розвитку на природне середовище. Серед них, передусім, варто виокремити екологічно чисті технології виробництва; технології, що забезпечують екологічно безпечне поводження з відходами, включаючи утилізацію накопиченого раніше екологічного збитку; технології та системи моніторингу, оцінки

та прогнозування стану довкілля, надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, негативних наслідків зміни клімату, включаючи інноваційні засоби інструментального контролю забруднення; технології раціонального природокористування, забезпечення екологічної безпеки і нових екологічних стандартів життя людини тощо.

Серед проблем формування новітніх економіко-екологічних пріоритетів розвитку слід, в першу чергу, відмітити те, що технології екологічної спрямованості потребують досить великих фінансових вкладень. Окрім того, економічний ефект від їх реалізації, як правило, менший, ніж від впровадження інших технологій, що робить не вигідним вкладання обмежених коштів у ці проекти. Існуючий сьогодні економічний механізм відбору, оцінки та впровадження екологічних технологій, капіталовкладень у природоохоронні заходи не достатньо враховує специфіку даних технологій, надаючи перевагу більш швидкому розвитку національної економіки, що в свою чергу призводить до погіршення екологічної ситуації в країні та за її межами. [7, ст.109] Важливий пласт новітніх екологічних технологій, особливо актуальних для України, – це технології, що сприяють зростанню екологічно чистої енергетики. Серед вітчизняних науковців панує думка, що сталий розвиток України можливо забезпечити лише шляхом використання принципово нових технологій, заснованих на нетрадиційних джерелах енергії, і в цілях проективного управління, зорієнтованих на якість життя населення. [8, ст.154]

Варто зазначити, що перші кроки на шляху формування економіко-екологічних принципів функціонування вітчизняної економіки були здійснені ще на початку зародження незалежності нашої держави. Зокрема, йдеться про закон щодо енергозбереження. У березні 2009 р. були внесені зміни до Закону України «Про загальнодержавну програму подолання наслідків чорнобильської катастрофи на 2006 – 2010 рр.» [9], «Земельного кодексу України» (остання редакція від 1.01.2017 р.) [10] та Закону України «Про електроенергетику» (остання редакція 1.01.2017 р.) [11] щодо стимулювання використання альтернативних джерел енергії. Український ринок альтернативної енергетики надзвичайно привабливий для іноземних інвесторів. Завдяки «зеленому» тарифу тут можна заробляти більше, ніж у деяких країнах ЄС. Втім, цьому заважають вибірковість та протекціонізм. Саме тому іноземні інвестори не поспішають в Україну. Такі проблеми, як корупція та недостатній захист інвестицій, відлякують зарубіжні фірми. Окрім того, іноземні інвестори доречно вказують на те, що в Україні віддається перевага майже виключно вітроенергетиці та сонячній енергії. Натомість ціла низка екологічних технологій, таких як виробництво біогазу на основі відходів тваринного походження і газу сміттєзвалищ, гальмуються.

Розгляд зазначених проблем щодо можливостей впровадження нових економіко-екологічних пріоритетів та застосування новітніх екологічних технологій у вітчизняній економіці, свідчить, що на офіційному рівні в Україні вирішення питань у сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів є провідним напрямом державної політики у здійсненні соціально-економічних реформ, необхідною складовою формування умов сталого розвитку. Одним з вихідних, ключових елементів цього процесу є саме екологічні технології як основа екологізації економіки країни. У цьому зв'язку, становлення пріоритетів економіко-екологічного розвитку може істотно підвищити екологічну спрямованість механізму господарювання. Тому стає необхідним розширення екологічних пріоритетів у напрямках інноваційної політики; залучення інвестицій в екологічне оздоровлення і відродження природного потенціалу; розвиток екологічного підприємництва, створення екосоціотехнопарків; постійне удосконалювання систем управління впровадженням екологічних технологій у виробництво; формування еколого-інноваційного потенціалу регіонів і відповідних інноваційних інфраструктур. [12]

Забезпечення прискореного рівня економіко-екологічного розвитку у нашій країні можливе за умов створення реальних можливостей для впровадження вже розроблених вітчизняними вченими екологічних технологій, насамперед, перспективних з точки зору концепції сталого розвитку. Для повної картини розуміння перспектив формування економіко-екологічних пріоритетів розвитку економіки України, варто розглянути альтернативні моделі екологізації вітчизняного виробництва. Аналіз сучасного стану розвитку базових галузей української економіки дозволив зробити висновки про те, що сьогодні економічний потенціал галузей України характеризується низькою ефективністю виробництва внаслідок недостатньо виваженої структури народного господарства, оскільки значне місце в ній займають видобувні галузі, що поглинають величезні суми капітальних вкладень з їх низьким господарським ефектом. Інфраструктурні галузі національної економіки характеризуються технологічною відсталістю, майже повною моральною і фізичною зношеністю основних засобів виробництва, що привело до високої сировинної, матеріальної, енергетичної і електричної місткості.

Економіко-екологічний напрями розвитку нашої держави орієнтують на вирішення таких важливих проблем, як комплексне використання природно-ресурсного потенціалу України і його економічна оцінка. Для підвищення екологічної безпеки також необхідно проводити визначення джерел усіх видів утворення, переробки та знешкодження особливо небезпечних промислових відходів. Зменшення негативного впливу галузей промисловості на навколишнє середовище – це складне соціально-економічне і технічне завдання, що вимагає пошуку оптимальних методів застосування комплексних природоохоронних заходів. З огляду на це, конкретні альтернативні моделі розвитку екологізації виробництва в Україні передбачають якісно новий підхід до визначення пріоритетних напрямків дій по всім галузям економіки. Зокрема:

У вугільній промисловості: впровадження процесів видобутку вугілля без вилучення відпрацьованої породи на поверхню; максимальне використання метану, що виділяється з вугільних пластів; забезпечення збагачення всього об'єму видобутого вугілля для потреб енергетики з метою зменшення викидів двооксиду

сірки; відтворення системи профілактики займання та гасіння породних відвалів шахт та вуглезбагачувальних фабрик.

В енергетиці: впровадження методів спалювання палива у псевдозрідженому (киплячому) шарі; розробка та впровадження комбінованих методів пригнічення оксидів азоту та діоксид сірки від котлоагрегатів, розвиток альтернативної енергетики.

У металургії та коксохімічному виробництві: впровадження безкоксової металургії; перехід на електродуговий та конвертерний спосіб виробництва сталі; розширення застосування сухого способу гасіння коксу, а також гасіння коксу чистою (знефеноленою) водою; повне очищення коксового газу від сірководню.

У транспортній галузі: комплекс заходів, у тому числі регулювання двигунів, перехід на газоподібне паливо, виключення етилованого бензину, використання нейтралізаторів токсичних вихлопів, вдосконалення системи контролю за викидами автотранспорту та інші [13, ст. 215-217].

Окрім того, для економіко-екологічного розвитку та екологізації виробництва в нашій країні необхідно виконати ряд невідкладних заходів. Серед них необхідно, в першу чергу, звернути увагу на перехід на екологічно чисті технології на всіх виробництвах; оснащення джерел викидів ефективним пилогазоочисним обладнанням; підвищення рівня технічного стану та експлуатації діючого обладнання; розробку та впровадження регіональної інформаційної системи; накопичення бази даних та впровадження реєстру викидів забруднюючих речовин з використанням засобів електронно-обчислювальної техніки за відповідними програмними комплексами.

Висновки. З метою створення умов щодо виходу з економічної кризи та досягнення на цій основі стабілізації роботи галузей матеріального виробництва, покращення екологічного стану, на нашу думку, важливим є проведення структурної перебудови вугільно-енергетичного, хіміко-металургійного, машинобудівельного та будівничого комплексів; розробка та впровадження прогресивних ресурсно-енергозберігаючих технологій та обладнання у промисловості, на транспорті та у побуті; розробка та впровадження ефективних безвідходних технологій, технічних рішень та обладнання для очищення промислових викидів та стоків; підвищення стійкості та надійності роботи комунальних підприємств у напрямі розробки та удосконалення прогресивних технологій у каналізуванні, тепло та водопостачанні; зниження вартості будівництва за рахунок широкого застосування прогресивних нематеріаломістких енергозберігаючих конструктивних та технологічних рішень, використання промислових відходів та вторинних ресурсів; оновлення виробництва з переходом на випуск високоліквідної конкурентоздатної продукції на базі створення та впровадження високоякісного обладнання, розробки нових матеріалів з високими експлуатаційними властивостями та засобів їх одержання.

Необхідно також є розробка науково-технічних програм з охорони навколишнього природного середовища, з метою досягнення інноваційних екологічно безпечних умов функціонування виробництв підприємств – основних забруднювачів довкілля шляхом розробки і впровадження заходів, спрямованих на збереження і зниження гранично допустимих концентрацій шкідливих речовин в зонах впливу підприємства на повітряний простір, природні водні об'єкти і земельні ресурси, дотримання норм розміщення, знешкодження відходів, досягнення нормативного рівня шумового, електромагнітного і радіаційного забруднення.

Формування економіко-екологічних пріоритетів вимагає перехід через декілька етапів технологічного розвитку. Це передбачає забезпечення послідовності вдосконалення техніки і технологій, які мають цілеспрямовано створюватися державою в науці, освіті, інноваційному підприємстві через наукову, промислову, освітню та економічну політику в цілому з метою планомірного досягнення реалізації стратегії сталого розвитку національної економіки. Пріоритетами економіко-екологічного розвитку нашої держави тут мають бути, передусім, використання новітніх матеріалів, техніки, технологій функціонування вітчизняного виробництва.

Література

1. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / Авт. упоряд.: Г. О. Андрощук, І. Б. Жилияєв, Б. Г. Чижевський, ім. Шевченко. — К.: Парламентське вид-во, 2009. — 632 с.
2. Чухно А. Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі. «Економіка України» №4, 2004, ст.15-23
3. Зарембо Ю. Використання в Україні історичного досвіду швидкого відновлення виробництва. «Економіка України» №7, 2004, ст.65-71
4. Ілляшенко С. М. Формування ринку екологічних інновацій: екологічні основи управління [Текст] : монографія / С. М. Ілляшенко, О. В. Прокопенко. — Суми : Університетська книга, 2002. — 250 с.
5. Вайзеккер Э. Фактор четыре. Затрат – половина, отдача – двойная / Э. Вайзеккер, Э. Ловинс, Л. Ловинс // Новый доклад Римскому клубу [Текст] ; пер. с англ. А. П. Заварницына и В. Д. Новикова ; под ред. академика Г. А. Месяца. – М. : Academia, 2000. – 400 с.
6. Іжа М. М. Концепція переходу України до сталого розвитку: інноваційно- управлінський аспект / М. М. Іжа, С. А. Попов // Актуальні проблеми державного управління [Текст] : зб. наук. пр. – No 2 (42). – Одеса : ОРІДУ, 2010. – С. 3—8.
7. Долішній М. І. Регіональні аспекти екологізації економіки / М. І. Долішній// Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища [Текст] : наук. вісн. – Вип. 15.6. – Львів : УкрДЛТУ, 2005 – С. 103—112.

8. Школа В. Ю. Екологізація інноваційної діяльності у забезпеченні сталого розвитку / В. Ю. Школа // Механізм регулювання економіки [Текст]. – 2008. – Т. 2. – № 4. – С. 150—158.
9. Закон України «Про Загальнодержавну програму подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2006-2010 роки» [Електронний ресурс]. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3522-15/page1>.
10. Земельний кодекс України [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
11. Закон України «Про енергетику» [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/575/97-%D0%B2%D1%80>.
12. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року [Електронний ресурс] : Закон України № 2818-IV від 21.12.2010 р. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
13. Основи екології: Навчальний посібник для вищих навчальних закладів/ О. М. Адаменко, Я. В. Коденко, Л. М. Консевич; Ін-т менеджменту та економіки «Галицька академія». – 2-е вид.. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 314 с.
14. Білявський Г. Основи екології: Підручник для студентів вищих навчальних закладів/ Георгій Білявський, Ростислав Фурдуй, Ігор Костіков. – К.: Либідь, 2004. – 406 с.